



F. H. Garipova

BC Beşeri Bilimler Enstitüsü Dil Merkezi



**BAŞKURDISTAN CUMHURİYETİ'NDE
DİL SİYASETİNİN KANUNİ ESASLARI
LEGISLATION OF LANGUAGE POLICY
IN THE REPUBLIC OF BASHKORTOSTAN**



Abstract

In the Republic of Bashkortostan language policy is realized on the base of laws and other law documents, directed on law regulation in use both of as state languages of the Republic, as the languages of other nations residing in the Republic. Normative acts are the proof of that citizens have opportunities to choose the language for contact in different surroundings. The state program aimed at preservation and development of languages allows to find out the most urgent problems in this field and realize them purposefully.

Key Words

Language legislation, resolution, state program, guarantee of languages functioning, regulations about the use order of languages

Özet

Başkurdistan Cumhuriyeti'nde dil siyaseti, hem BC'nin devlet dillerini hem BC'de yaşayan başka halkların dillerini kullanmayı hukuksal düzenlemeler ile yönlendiren kanunlar ve başka hukuksal belgeler esasında gerçekleştirilmektedir. Düzgüsel kararnameler, vatandaşların değişik durumlarda dil seçme imkanı olduğunu ifade etmektedirler. Dilleri koruma ve geliştirme devlet programı, bu alanda mevcut olan önemli sorunları belli etmeyi ve amaca uygun bir şekilde halletmeyi mümkün kılmaktadır.

Anahtar Kelimeler

Dil yasaması, kararname, devlet programı, dillerin işlevlerini sağlama, dilleri kullanmayı düzenleme hakkındaki tüzük.

Başkurdistan Cumhuriyeti'nde dil kanununun temelleri XX. yüzyılın 20-30'lu yıllarında atılmıştır. Daha Başkurt özerkliği ile ilgili ilk belgelerde cumhuriyeti oluşturan halkın dili yani titüler dil olan Başkurtçanın statüsü belirlenmiş ve Başkurtça, Rusça ile birlikte devlet dili olarak ilan edilmiştir. Bu dönemde dillerin kamusal alandaki kullanım süreçlerini düzenleyen, bu çerçevede Başkurtçanın kullanma alanlarını ve süreçlerini belirleyen birçok kanun ve diğer hukuki-resmi mevzuat da kabul edilmiştir. Başkurtçanın kamusal alanda kullanma süreçlerini özel bir komisyon kontrol etmiştir. Alınan tedbirlerin etkinliğini artırmak için teşvik sistemi uygulanmış, dil kanunlarını ihlal edenlere karşı idari ve hukuki sorumluluk da öngörülmüştür. Başkurtçanın devlet müesseselerin de kullanılmasını sağlanması ve bu arada yazı dili olarak standartlarını oluşturma faaliyetleri de gerçekleştirilmiştir.

XX. yüzyılın 50-80'li yıllarında konuyla ilgili yasama süreçlerinin durduğu görülmüştür. Bu yıllarda XX. yüzyılın 20-30'lu yıllarında kabul edilmiş olan kararlar artık yürürlükten kalkmış, yeni kanunlar ise yapılmamıştır. Bunu kısmen eşitlik, gönüllülük ilkelerinin ilan edilmesiyle açıklamak mümkündür. Cumhuriyetlerde dillerin statüsünü belirleyen resmi belgelerin bulunmamasına rağmen otokton halkların dilleri cumhuriyetlerin simgesi haline gelmiştir denilebilir. Başkurt Otonom Cumhuriyeti'nin Anayasa maddeleri buna dolaylı bir örnek teşkil edebilir olabilir. Mesela, 1978 yılında kabul edilen Anayasanın 98. maddesine göre 'Başkurt OSSC kanunları, Başkurt OSSC Yüksek Kurul kararları ve diğer belgeleri Başkurtça ve Rusça yayımlanır', 157. maddesine göre ise 'Cumhuriyetin devlet arması ve devlet bayrağı gibi simgelerindeki yazılar Rusça ve Başkurtça olmalıdır.' vb. Başkurt Otonom Cumhuriyeti'nin Anayasasında mahkeme dili hakkında da madde bulunmaktaydı. Buna göre mahkemede Rusça ve Başkurtça ile birlikte cumhuriyette yaşayan başka halkların dilleri de kullanılabilirdi. Bu dönemde BC halklarının dilleri eğitim, kültür, basın, propaganda amaçlı olarak kullanılmaktaydı.

XX. yüzyılın 90'lı yıllarında cumhuriyetin egemenliğine ilişkin sorunlarla birlikte dillerin statüsü sorunu da gündeme gelmiştir. Cumhuriyetler egemenlik hakkındaki deklarasyonlarla birlikte diller hakkında kanunlar kabul etmeye ve yerli halkların dillerini devlet dili olarak ilan etmeye başlamışlardır. Diller hakkındaki kanunlarda hem devlet dillerini hem cumhuriyette toplu olarak yaşayan başka halkların dillerini kullanma alanları da belirlenmiştir.

Rusya Federasyonu içindeki cumhuriyetlere oranla Başkurdistan'da diller hakkındaki kanun daha geç kabul edildi. Bunun sebeplerinden biri Başkurdistan Cumhuriyeti içerisinde kullanılan dillerin taraftarları arasındaki anlaşmazlık idi. Sonuçta tarihi tecrübeye ve diğer objektif olgulara bağlı biçimde Başkurdistan'da devlet dilleri olarak Başkurtça ve Rusça kabul edilmiştir. *Başkurdistan Cumhuriyeti Halklarının Dilleri Hakkındaki Kanun*, cumhuriyet halklarının dillerinin değişik alanlarda kullanılması ile ilgili sistematiği belirlemektedir. Bu kanun, devlet dillerinden yalnızca birini bilen vatandaşların haklarını da savunmaktadır.

Diller hakkındaki kanunun yürürlüğe girmesi, devlet organlarını bu kanunu gerçekleştirmeyi sağlayan gerekli kararları ve başka hukuksal belgeleri kabul etmenin önünü açmıştır.

Bu tür belgelerden biri, beş yılda bir yenilenen 'Başkurdistan Cumhuriyeti Halklarının Dillerini Koruma, Öğrenme ve Koruma Cumhuriyet Programı'dır. Bu programda BC devlet dillerinin ve BC yaşayan başka halkların dillerinin devlet idaresi, eğitim, basın, yayın, kütüphane, film sektörü ve iletişim alanlarında işlevlerinin gerçekleştirilmesini sağlayan faaliyetler, dilleri hukuksal ve bilimsel

açından desteklemeye yönlendiren tedbirler öngörülmüştür. Gösterilen faaliyetleri gerçekleştirmek üzere devlet bütçesinde Finansal kaynak tahsis edilmektedir. Bu programı önceki iki dönemde (2000-2005, 2006-2010 yılları) gerçekleştirmek amacıyla aşağıdaki çalışmalar yapılmıştır:

- Dil ile ilgili yasama esaslarını geliştirme (Baskurdistan Cumhuriyeti Halklarının Dilleri hakkındaki Kanuna, BC Eğitim Kanununa, BC Devlet Hizmeti Kanununa, BC İdari Suçlar hakkındaki Kanuna değişiklikler ve eklemeler yapılmış);
- BC devlet idaresi ve icra organlarının kadrolarına Başkurtça bilen uzmanlar da atama;
- Devlet dili olarak Başkurtçayı ve BC halklarının ana dillerini öğreten ve bu dillerde eğitim veren eğitim müesseseleri ağı genişletilmiştir. Günümüzde cumhuriyet okullarında 6 dil, eğitim dili olarak kullanılmaktadır, vatandaşlar toplam 14 dili öğrenebilmektedirler.
- 2009-2010 eğitim yılını 2005-2006 yılı ile kıyaslandığında Başkurtçayı devlet dili olarak öğrenen Başkurt milletinden olmayan öğrencilerin sayısı yaklaşık iki kat artmıştır (% 99,7). Ana dilini öğrenen Rus olmayan öğrencilerin sayısı da aynı şekilde artmaktadır (%73,3). 1 099 eğitim müessesesinde eğitim çocukların ana dilinde verilmekte, bu arada 630 kurumda Başkurtça, 390 kurumda Tatarca, 37'sinde Çuvaşça, 312'sinde Marice, 11'inde Udmurtça eğitim verilmektedir. Özel ilk ve orta profesyonel eğitim müesseselerinde Başkurtça BC devlet dili olarak öğrenilmektedir vs.
- Yüksek tahsil yapan kurumların öğrencileri için yeni Başkurtça ve Başkurt dilbilimi ders ve metot kitapları ile eğitim programları hazırlanıp yayımlanmış, bu arada Başkurt dili (5-6., 7-8., 10-11. sınıflar ve pedagoji kolejleri için) ve edebiyatı (10. sınıf için) ders kitaplarının elektronik sürümleri hazırlanmıştır vs.
- Levha, form, mühürler ve görsel –yazılı resmi malzemelerde Başkurtçanın kullanılması sağlanmış olup bunların BC devlet dillerinde doğru yazılıp yazılmadığı kontrol edilmektedir;
- Tatar, Mari, Çuvaş, Mordva, Udmurt, Letonyalı, Ukraynalı ve Beloruslar için hizmet veren cumhuriyet kütüphanelerinin kitap fonu kısmen bu dillerdeki kitaplarla donatılmıştır vs.
- Cumhuriyetin kültür ve sanat müesseseleri için milli müzik sanatı klasiklerinin eserleri ile ilgili antoloji ve metot kitapları hazırlanıp yayımlanmıştır;
- Başkurtların toplu olarak yaşadıkları Çelyabinsk, Orenburg, Kurgan, Sverdlovsk, Samara, Perm' bölgelerinin ve Tataristan Cumhuriyeti'nin rayon ve şehir kütüphanelerinin Başkurtça ders ve metot kitapları, Başkurdistan ile ilgili Başkurtça ve Rusça kitaplarla donatılmasına yardım edilmiştir;
- Çelyabinsk, Orenburg, Kurgan, Sverdlovsk, Samara, Perm' bölgeleri ve Tataristan Cumhuriyeti rayon ve şehir okullarının Başkurt dili ve edebiyatı öğretmenleri için ihtisas yükseltme kursları organize etmeye yardım edilmiştir vs.
- 50'den fazla Başkurtça-Rusça, Rusça-Baskurtça terminoloji ve toponimi sözlüğü, Başkurtça ve Rusça dilleri koruma, öğrenme ve geliştirmeye ilişkin cumhuriyet, federal ve uluslararası belgeler derlemesi, Başkurdistan Cumhuriyeti'nin idari-bölgesel yapısına ilişkin sözlük-kılavuz, nikah ve doğumu töreni kayıt senaryo derlemeleri, görme engelli ve az görenler için

Başkurtça ders kitabı, Başkurdistan Cumhuriyeti Dilleri ve Halkları arşiv belgeleri derlemesi, Başkurtça, Rusça, Tatarca ve İngilizce sözlük-konuşma kılavuzu hazırlanıp yayımlanmıştır;

- Başkurtça ve Rusça 'Sözlük', 'Ana Dili', 'Baskurtça öğreniyoruz' vs. programlar hazırlanıp yayımlanmıştır;
- Cumhuriyet gazete ve dergilerinin internet sayfaları hazırlanmıştır vs.
- Başkurtça eski baskı ve el yazması eserleri katalogunu ve sözlükleri içeren dijitalleştirme faaliyetleri gerçekleştirilmiştir (bk. Respublikanskaya tselevaya programma...).

2012-2016 yıllarını kapsayan programda, aşağıdaki faaliyetler öngörülmüştür: Vazifesi gereği devlet dillerini bilmek zorunda olan devlet ve belediye memurları için Başkurtça ve Rusça kursları organize etme; 2013-2017 yıllarını içeren aralıksız milli eğitim sistemini (milli çocuklar bahçesi – milli okul) oluşturma; eğitim, kültür ve basın alanları için ana dilini ve Başkurtça bilen yüksek ve orta profesyonel tahsilli kadrolar yetiştirme; mp3 formatında BC yazarlarının eserlerinin yayımlama; görme engelliler için iki dilli sesli web-sayfası oluşturma; çocuklar ve gençler için cumhuriyet ve bölgelerarası dil kampları organize etme vs. (bk. Respublikanskaya tselevaya programma...).

Diller hakkındaki kanundan başka, dilleri kullanma sistematiği ile ilgili maddeler ve toplum hayatının değişik alanlarını düzenleyen diğer cumhuriyet kanunlarında da vardır. Başkurdistan Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi hakkındaki Kanunu'na göre, Başkurdistan Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi'nde yargılama Rusça ya da Başkurtça yapılır, oturuma katılan Rusça ya da Başkurtça bilmeyenler ana dilinde ya da başka herhangi bir dilde konuşabilir veya tercüman isteyebilir¹ (35. madde 1-2. paragraf). Başkurdistan Cumhuriyeti Kütüphane İşlemleri Hakkındaki Kanun'a göre, vatandaşların 'Devlet kütüphaneleri sistemi aracılığıyla ana dilinde bilgi alma hakkı vardır.' (12. madde). BC vatandaşları, sulh mahkemelerinin faaliyetleri ile ilgili Rusça ve Başkurtça bilgi alabilir (Baskurdistan Cumhuriyeti Sulh Hakimleri Faaliyeti Hakkında Bilgi Alabilmeyi Temin Hakkındaki Kanun'un 6. maddesi). 'Baskurdistan Cumhuriyeti'nde Vatandaşların Müracaatları Hakkındaki Kanun', vatandaşlara 'Baskurdistan Cumhuriyeti devlet organlarına, müesseselerine teklif, bildiri, şikayet, rica ile ana dilinde ya da bildiği Rusya Federasyonu halklarının herhangi bir dilinde müracaat edebilme' hakkını verir (5. madde 1. paragraf).

Kanunun kabul edilmesi, yalnızca kişiye herhangi bir şartta, herhangi bir dili kullanabilme hakkını ya da imkanını verme anlamına gelmez, bu, söz konusu olan hak ve imkanları gerçekleştirmeyi sağlayabilmek için devlet kurumlarını değişik dilleri bilen uzmanları istihdam etmek anlamındadır.

Halka her iki devlet dilinde hizmet g verme konusuyla ilgili düzenlemeleri yapmak üzere 30 Mayıs 2007 tarihinde Başkurdistan Cumhuriyeti Devlet Sivil Hizmeti Hakkındaki BC Kanunu'nun 6. Maddesine Değişiklikler Ekleme Hakkındaki BC Kanunu kabul edilmiştir. Buna göre, adı geçen maddenin 11. kısmına aşağıdaki paragrafın eklenmesi öngörülmüştür: 'Bazı sivil memurların mesleki görevlerini yapabilmesi için gereken profesyonel bilim ve becerilerine ilişkin görev nitelikleri arasında Başkurdistan Cumhuriyeti'nin devlet dili Başkurtçayı bilme zorunluluğu gerekebilir.' (bk. Zakon Respubliki Baskortostan...).

¹ Makale yazarı da, zaman zaman mahkeme oturumlarına katılmış, Rusçadan Başkurtçaya, Rusçadan Türkçeye çeviri yapmıştır.

Başkurdistan Cumhuriyeti Hükümeti'nin 29 Temmuz 2008 tarihli 259 no'lu kararıyla, mesleki görevlerin icrası için gereken profesyonel bilim ve becerilere ilişkin gerekli nitelikler arasında resmi iletişim ortamlarında Başkurdistan Cumhuriyeti'nin devlet dili Başkurtçayı bilme zorunluluğu bulunan Başkurdistan Cumhuriyeti devlet sivil hizmeti vazifelerinin örnek listesi onaylanmıştır. Bu liste aşağıdaki görev ve makam adlarını içermektedir: bölüm müdürü, bölüm başkanı, daire başkanı, baş danışman, danışman, baş uzman-ekspert, uzman-ekspert, 1-3. sınıf baş uzman, 1-3. sınıf üst uzman, 1-3. sınıf uzman, (Yazıki narodov Respubliki Başkörtostan, 2010, s. 66-67). Bu cümleden diğer görev listeleri de şu şekildedir: BC Sağlık Bakanlığının 28 Ağustos 2008 tarihli kararı (vazifeler: kadro bölümü baş uzman-ekspert, yetişkinlere tıbbi yardım organize bölümü başuzman-eksperti, anne ve çocuk sağlığını koruma bölümü baş uzman-eksperti, sanatoryum-sağlık yurdu, standartlaştırma ve yüksek teknolojiler bölümü baş uzman-eksperti) (Yazıki narodov Respubliki Başkörtostan, 2010, s. 68-69), BC Adalet Bakanlığının 26 Ağustos 2008 tarihli kararı (vazifeler: bakan yardımcısı, nüfus ve nikah idaresi başkanı, vatandaşların müracaatlarını inceleme ve denetleme bölümü başkanı, hukuksal yardım sorunları dairesi başkanı, nüfus ve nikah bölümü başkanı, nüfus ve nikah bölümü başkan yardımcısı vs.) (Yazıki narodov Respubliki Başkörtostan, 2010, s. 70-71), BC Tarım Bakanlığı Toprağı Kullanma İdaresinin 13 Ağustos 2008 tarihli kararıyla (vazifeler: hukuksal işler sektörü baş uzman-eksperti, 2. sınıf üst uzman, kadro ve organizasyon bölümü 2. sınıf üst uzmanı) (Yazıki narodov Respubliki Başkörtostan, 2010, s. 72-73) yukarıda anılan listeler ve bunların dışında kalan diğer listeler onaylanmıştır.

Yukarıda gösterilen kanunlardan başka 'Meskûn Yerlerin, Coğrafi Objelerin, Ayrı Teşkilat, Kurum ve Müesseselerin İsimlerini Açıklama hakkında Yönetmelik', 'Trafik İşaretlerini, Meskûn Yerlerin, Sokak İsimlerini, Teşkilat, Kurum ve Müesseselerin Levhalarını Yazma Genel Standartları hakkında Yönetmelik' ve 'BC devlet dillerini ve Başkurdistan halklarının dillerini onların toplu olarak yaşadıkları yerlerde bayram ve başka faaliyetler gerçekleştirirken, Kamu Hizmeti Yapan Her Türlü Yolcu Taşıtlarında Kullanma hakkında Yönetmelik' hazırlanmış ve onaylanmıştır (Yazıki narodov Respubliki Başkörtostan 2008: 94-102). Bu belgelerde BC devlet dillerini ve BC yaşayan başka halkların dillerinin kamusal alanda kullanımıyla ilgili ilkeler ayrıntılandırılmıştır.

Cumhuriyet'in dil kanununu ihlal edenlere karşı idari cezalar da öngörülmüştür. Mesela, 22 Aralık 2006 tarihli BC Kanunu'na göre BC İdari Suçlar hakkındaki Kanunu'nun 2. maddesine aşağıdaki içerikli 11.1. paragraf eklenmiştir: 'Başkurdistan Cumhuriyeti'nin Dili Hakkındaki Kanununu ihlal eden yetkililer için en düşük maaş miktarının beş katından on katına kadar, tüzel kişiler için en düşük maaş miktarının elliden yüz katına para ceza kesilmesi öngörülmüştür.' (Yazıki narodov Respubliki Başkörtostan 2008: 91).

Sonuç olarak Başkurdistan Cumhuriyeti'nde devlet dillerinin ve Cumhuriyette yaşayan diğer diğer halkların dillerinin kamusal alanda kullanılmasıyla ilgili hukuksal düzenlemenin, kanunlar aracılığıyla düzenlediği ifade edilebilir. Kanunlar, Başkurtça ve Rusçadan başka dilleri kullanmaya izin vermesine rağmen, resmi alanda eskisi olduğu gibi tartışmasız biçimde Rusça baskındır. Bu, hem Rusçayı kullanma geleneklerinin muhafaza edilmesinden hem gerekli dilleri yeterli derecede bilen uzmanların bulunmamasından ve ana dili konuşurların çoğunun ana dillerine yönelik pasif tutumlarından kaynaklanmaktadır.

Kaynaklar

Garipova, F. H. (2006). *Opıt yazıkovogo stroitel'stva v Respublike Başkörtostan*. Ufa: Gilem. 176 s.

Zakon Respubliki Başkörtostan ot 30 maya 2007 goda №429-з "O vnesenii izmeneniy v stat'yu 6 Zakona Respubliki Başkörtostan «O gosudarstvennoy grajdanskoy slujbe Respubliki Başkörtostan. <http://docs.cntd.ru/document/935109250> (Ziyaret tarihi: 31.03.2014).

Respublikanskaya tselevaya programma sohraneniya, izuçeniya i razvitiya yazıkov narodov Respubliki Başkörtostan na 2013-2016 gg. <http://ostaz.ru/248-postanovlenie-pravitelstva-rb-ot-29122012-n-504ob-utverzhdanii-respublikanskoy-celevoy-programmy-sohraneniya-izucheniya-i-razvitiya-yazykov-narodov-respubliki-bashkortostan-na-2012-2016-gody.html> (Ziyaret tarihi: 1.03.2014)

Garipova, F. H., Z. R. Saitova, L. R. Sirgalina (Sost.), (2001). *Yazık i zakon: pravoviye osobennosti razvitiya rodnh yazıkov*. Sbornik dokumentov i materialov Ufa: Dizayn Poligraf Servis. 160 s.

Hisamitdinova F. G., R. N. Karimova (2008). *Yazıkı narodov Respubliki Başkörtostan*. Sbornik dokumentov №3. Ufa. 156 s.

Muhtarov T.G. (2010). *Yazıkı narodov Respubliki Başkörtostan*. Sbornik dokumentov №5. Ufa. 100 s.

